

ОЛЕКСАНДР
ОПЕСЬ

Княжа Україна
Поезії
поза збірками

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2023

ЗАСПІВ

Заспіваю вам не пісню
Про стару старовину,
Розкажу я вам не казку,
А бувальщину одну.

Розкажу вам про минуле,
Що вже мохом поросло,
Що, нащадками забуте,
За водою поплило.

Перед вами стародавні
Пройдуть хвилями часи,
Із могил до вас озвуться
Наших предків голоси.

Наших предків, що блукали
По страховищах-лісах,
Що з природою змагались
Тільки з вірою в серцях.

Ах, тоді була живою
Вся природа навкруги
І людину оточали
Духи — друзі й вороги.

У часи ті Бог великий
Не ховався в небесній млі,
А усі боги родились
І вмирили на землі.

Рано вдосвіта на сході
Прокидавсь ясний Дажбог
І ходив-блукав до ночі
Синім степом без дорог.

По зелених пишних луках
Волос пас овець гладких,
Грів їх вовною м'якою,
Одганяв вовків від них.

Над дрімучими лісами,
По пустелі степовій
Бог Стрибог літав на крилах,
Грав на кобзі золотій.

Бог Перун на чорних хмарах
Вічно землю об'їздив,
Часом плакав, як дитина,
Часом сурмами будив.

Часом гнівом його серце
Наливалось, як огнем:
Левом він ревів з-під неба
І погрожував мечем.

А в річках жили русалки,
Хапуни-водяники,
Лісовик свистав у лісі,
І сміялися мавки.

Треба добре було знати
Душі всіх богів земних,
То коритись, то змагатись,
То просити ласки в них.

І змагалася людина,
І вперед невпинно йшла,
Де ясним промінням-цвітом
Дивна папороть цвіла...

...Заспіваю вам не пісню
Про стару старовину,
Розкажу я вам не казку,
А бувальщину одну.

Розкажу вам, як на горах
Славний Київ наш постав,
Як він жив і розвивався,
Як столицею він став...

Хто й коли у ньому княжив
І в який ходив поход,
Хто боровсь за Україну,
За державність, за народ.

Розкажу вам, як боролись
Наші прадіди колись,
Як за щастя України
Ріки крові розлились.

Розкажу, чому і досі
Чути стогони її
І чому так довго в хмарах
Сонце рідної землі...

Заспіваю вам не пісню
Про стару старовину,
Розкажу я вам не казку,
А бувальщину одну.

УКРАЇНА В СТАРОВИНУ

Ліс густий, дрімучий, темний,
Споконвічний ліс росте,
Не проб'ється навіть сонце
Крізь гілля його густе.

Велетенські граби, вільхи,
Сосни, явори, дуби
Раз в століття полягають
Після віку боротьби.

Де родились, там вмирають,
Обертаються у тлінь,
На могилах виростає
Ряд наступних поколінь.

По лісах шумлять потоки,
Смарагдові від трави,
Розпливаючись то в багна,
То в озера, то в стави.

По річках, озерах, багнах
Вічний галас, вічний спів,
Крик гусей, качок і чапель,
Зойк чайок і журавлів.

Лебедіні білі зграї
В небі хмарами летять,
Навкруги орлині крила
Гучно, хижо лопотять.

Над струмком спинився олень,
Прислухається, тремтить,
Десь почув непевний шелест
І зникає через мить.

То ведмідь ішов напитись,
Остудитися в воді,
То збирають під дубами
Чорні вепри жолуді.

По лісах блукали кози,
Тури, олені, вовки,
Кабани, ведмеді, лосі,
Рисі, зубри, борсуки.

Не стихав до ночі галас,
Дикий рев і ніжний спів...
Все кругом жило, змагалось,
Ліс дивився і шумів.

По лісах дрімучих, темних
З луком пращур наш ішов,
З рисем, лосем і ведмедем
Він боровся і боров.

Здобував він теплі хутра,
М'ясо, шкіру на свій дах,
Часом сам роздертий падав
З серцем звіра у руках...

А на півдні за лісами
Колихалось море трав:
То над степом буйний вітер
На шовкових струнах грав.

Степ широкий, степ безмежний,
Де початок, де твій край?!
Коли сам Стрибог не знає, —
У Дажбога поспитай.

В день ясний горіло сонце,
Нерухомо вітер спав,
Нерухомо в мертвій тиші
Степ незайманий стояв.

В бурю він шумів, як море,
І ховався в сизій млі,
Полохливо буйні трави
Припадали до землі.

А зимою умирав він,
Спав під килимом снігів...
Тихо... пусто...
Тільки чути
Десь сумне виття вовків.

Та часами прогуркочуть
Диких коней табуни;
Наче вихори, здіймають
Білу куряву вони.

.....

На лісах дрімучих, темних,
На незайманих степах
Спочивала Україна
В золотих, дитячих снах.

НАШІ ПРЕДКИ — СЛОВ'ЯНИ

Над озерами, річками,
На полянах лісових,
На стрімких високих горах,
На просторах степових, —

Де лише сіріє стежка
Або вкрився збіжжям лан,
Скрізь розкидались оселі
Наших прадідів слов'ян.

Оселялись цілим родом:
Що людина, як одна?!
Кревні люде — рід складали,
Кревні роди — племена.

Наймудріший і найстарший
Цілим родом керував,
Видавав щодня накази,
Правив, милував, карав.

Кожне плем'я мало князя,
Князь судив, водив на бій,
Першим був він у відвазі
І у мудрості своїй.

А коли ставав нездатним
До ладу і боротьби,
Віче іншого на князя
Вибирало без журби.

На річках, високих горах,
Серед багон і болот
Городи, міцні твердині
Будував собі народ.

Коли ворог йшов війною,
Метушилось все, як рій,
Замикалися ворота,
Починався лютий бій.

Бились, кидали каміння,
Крізь баркан окріп лили,
Попіл сипали у очі,
Гострі кидали коли...

...Ось і ворога відбито.
Все минуло: гнів і жах...
Кревні плачуть над борцями,
Що звалилися в боях.

І дають їм у могилу
Зброю, вбрання і харчі,
Щоб вони не знали лиха,
На тім світі живучи.

На сумних могилах тужать
І справляють тризну там,
І несуть на сизі гори
Жертви праведним богам.

Але все поволі, тихо
Тоне в річці забуття,
І на березі зеленім
Квітне радісне життя...

На луці палає ватра,
На луці ідуть танки.
Тут в вінках цвітуть дівчата,
Там співають парубки.

В сю таємну ніч Купала
В лісі папороть цвіте,
Розцвітає, обсипає
Цвіт-проміння золоте.

ЗМІСТ

КНЯЖА УКРАЇНА

КНИГА VIII

Заспів	5
Україна в старовину	7
Наші предки — слов'яни	10
Початки Києва	12
Москалі	14
Аскольд і Дір	15
Олег	16
Поход на Царгород	17
Смерть Олега	20
Ігор	22
Похід Ігоря на арабів і персів	23
Війна Ігоря з арабами й персами	25
Смерть Ігоря	26
Княгиня Ольга	29
Посли деревлян до Ольги	30
Похід Ольги на деревлян	31
Святослав	34
Дитинство Святослава	35
Юнацтво Святослава	36
Похід на хозар	37
Війна з болгарами	38
Війна з греками	40
Печенізька облога Києва	42
Смерть Святослава	45
Володимир Великий	48
Кожум'яка	49
Білгородський Кисіль	51
Хрещення Володимира Великого	52
Хрещення України	55
Красне Сонце	56
Ярослав Мудрий	57
Ізяслав і поділ України	61
Володимир Мономах	62
Половці і Отрок	63
Половецька неволя	66
Похід Ігоря Святославича на половців	66
Бій над Каялою	69
Плач Ярославни	71
Утеча Ігоря з неволі	72

Занепад Києва	74
Суздальські князі	75
Татари	76
Зруйнування Києва	78
Галицькі князі. Ростислав	79
Ростиславичі	80
Війни Ростиславичів	83
Володимирко	85
Іван Берладник	87
Ярослав Осмомисл	88
Роман	90
Данило і Василько	91
Під боярами і уграми	92
Король Данило	93
Князь Данило в хана	94
Холм і Львів	96
Коронація Данила	97
Війна з татарами	98
Кінець Галицько-Волинської держави	99
Король Юрій	100
Юрій Болеслав	101

З ЛІРИКИ

«Де ті слова, що вмерли на устах...»	105
В степу	105
«Стань, дівчино, стань...»	106
З Ясамані	107
Нічого не скажеш...	108
Твої очі	108
«Той, кого розлюбить мила...»	109
«Вийди, змучена людьми...»	110
«От і пройшло життя, і ясно все тепер я бачу...»	111
«Косять коси...»	111
«Столітні велетні-дуби...»	112
«Так. Я спав... Зима біліла...»	113
«Соловійова пісня летється...»	113
«Мусить бути! — скажи — і стане...»	114
«Огонь, що мовчки в попелі дрімав...»	114
«Хто зберіг любов до краю...»	115
«Пожовклий лист в вікно моє влетів...»	116
«Раз в майову нічку...»	116
Над морем	118
«Постій — не йди! Нашо питати...»	118
«Ніжніша від ночі, миліша від ранку...»	119
«Се не життя! — Якесь горіння і згорання...»	119
«Порвати б сітку мук дрібних...»	120

«Садок. Пани. Московська мова...»	120
«Рідна мова в рідній школі...»	121
«Про схід сонця, про схід сонця я вже одспівав...»	122
«Скрізь туга, скрізь туга, загальна, єдина...»	122

ПОЗА ЗБІРКАМИ

1911—1944

«Парубоцькі літа — то бурхливий потік...»	125
Переселенці	126
«Не одвертайтеся, вельможі...»	127
«Говориш їм — знущуються, сміються...»	128
«Плила хмаронька над країною...»	129
Шипшина зимою	129
В Просвіті	130
«Геть з рушничкою своєю...»	131
За роком рік минає	131
В борбі з життям	132
Шевченкові	133
«З уст зриваються слова...»	133
Над могилою Коцюбинського	135
Пам'яті Коцюбинського	136
«Я щось хотів тобі сказати...»	136
««Демократизм», що з хамством нашим зрісся...»	136
«Гарячий день, що бивсь тривожно...»	137
Пам'яті Лесі Українки	137
«Вона як тінь... як мarmур біла...»	138
«Чом ті промені ясні...»	138
«На нивах зелених, в долинах, на луках...»	139
«Вони лягли, як лицарі в бою...»	140
«Як дивний сон, справдилась мрія...»	141
«Ще раз тобі всміхнулась доля...»	141
«Хай згине світ — Пілат холодний...»	141
«Лється-давить кров камінням...»	142
Христос Воскрес!	142
«Воскресла! Воскресла! Хай дзвони лунають...»	143
На могилу моряка	143
«І знову на площі ганьба і знуцання...»	144
Весною	144
«О Боже мій! Німа рука моя...»	145
«З гарячих вулиць, залитих кров'ю...»	145
«Молюсь... Лише молюсь, благаю...»	147
«Сіються, стеляться білі сніги...»	147
«Чом «Марсельеза» в краї не лунає, ...»	148
«Ранок. Сонце. Ліс і сонце...»	148
«Нехай скувала крига знов...»	149
«Вона — наш витвір, наша мрія...»	149

«Печуть мене жалі безмірні...»	150
«Лишись, лишись», — йому лунали хвили...»	151
«В землі віки лежала мова...»	151
«Сльози, сльози! Годі литись...»	152
«Христос народивсь не в хоробах...»	152
«О дивний мент! О дивний час...»	153
«Спасить Республіку! Кривавий ніж...»	154
«Від потали, від загину...»	154
«Так! Це — весна! Коли шумить...»	155
Капелі	155
Пам'яті Д. Вітовського	157
«Нас ждуть, що знову ми прилинем...»	157
Г. Масаріку	158
«Проходять дні... проходять сумно...»	158
«Ліс умирає. Падає листя...»	159
У Львові	159
«Готові будьмо! Близько час...»	160
«Життя єдине, світле, миле...»	160
«Життя минає, наче сон...»	161
«Метелиця чи дівчина...»	161
«Ні, не погасла Ти мені...»	161
«Дніпро, Дніпро, ти покохав...»	162
«Коли ви в місті живете...»	164
«Співи, співи... Скільки співу...»	166
«Бурхливе море навкруги...»	166
«Вам сняться все сніги глибокі...»	167
«Так шкода кожної хвилини...»	167
«Не знаю й сам — чому я знов...»	167
«Як серед мли на океані...»	168
«Загопила чорна туга...»	168
Лист до М. Рильського (Закінчення)	168
Фантастичні мрії	169

З НЕОПУБЛІКОВАНОГО 1896—1919

1896—1897	
На чужині	173
Дівоча доля (<i>Дума</i>)	174
Пташка	176
Сирітка	176
На шляху	177
До сокола	178
«О край незабутній, зруйнований краю...»	179
«Ти долю шукаєш, єдиний мій друже...»	180
До сестри Марусі	181
Моє благання	182
Дума	183

1903

«Погляд твій упав на серце...»	185
«Жита мої, жита мої розкішні...»	185
«О, не без жалю погубили...»	185
«Твої слова — то квіти восени...»	186

1904

«Натхнення час — то час святий...»	187
«Плава морок нічний, спочиває земля...»	187
«Не жди пісень і слів признання...»	188
«Журишся...»	188
«Поможи ж йому мерщій!...»	189
«Ах, так несподівано сонце зійшло...»	189
«Почувши перший скрик дитини...»	189
«Щось плаче десь в душі моїй...»	190
«Я з вогню душі своєї...»	190
Весняної ночі	191
«Храм мого серця від слова упав...»	192
«Коли нас сніг не зміг убить...»	192
«Твої чари, як в'юнок...»	193
«За глум ваш, за кривду лукаву...»	193
«Як засне гаряче сонце...»	194
«Десь голосять та скиглять звуки...»	194
«Пролетіла зоря, пролетіла ясна...»	194

1905

«Квіток в моїм гаю — без ліку квіток...»	195
«Ті, що зуться людьми, перед світом усім...»	195
«Тобі дарма, тобі дарма...»	196
«Серце — море. Пісня — хвиля...»	197
«Ой в саду росла троянда...»	197
«Гроза пройшла... Повітря чисте...»	198
«Гей, спинися, вітре буйний...»	199
«Я молодість люблю. Цвіте вона і сяє...»	199
«Цілюють квітець солов'ї...»	200
Пісня селян	200
«Ще в нас вогонь не згас в грудях...»	201
«Як?! Сонця теплого нема...»	202
«Спи, моя милая, спи, моя любая...»	203
«Не зляка нас ні даль, ні борня, ні кати...»	204
«Досить були ми німими рабами...»	204
«Чому не радує весна...»	204
«О, не життя, а люди злі...»	205
«Слова в поезії квітки...»	205
«Була чудова ніч — вгорі...»	205
«В ранах моє серце...»	206

«Навік твої погасли очі...»	206
«О, де вогню дістать для крові...»	206
«Так будь повинно... «Хвиля» я...»	206
«Ви не забудете мене, квітки і трави милі...»	207
«О сонце! Виглянь із-за хмар...»	207

1906

«Нащо жити?» — стогне ліс...»	208
«Покохав я дівчину...»	209
«Мій дух — труна зотлілого мерця...»	209
«В агонії лежить і корчиться дитя...»	210
«Глянь, повстає поневолений люд...»	210
Гуманність	210
«Знову я в лісі стою...»	211
«Я стояв на ниві в сірих тисках мли...»	212
«Хай гасне вечір — ти зійшла...»	212
«Хто боїться сонця...»	213

1907

«Нема тебе — мій зір тебе не баче...»	214
«Ні, не встигну я нарвать...»	214
«Ледве спуститься ніч, як вони оживуть...»	215
«Повне серце в мене звуків...»	216
«В той вечір, як уперше я вгледів кохану...»	216
«Життя мене без жалю б'є...»	217
«Сонце моє, сонце! Хочеш ти зайти...»	217
«Ти все, що щедро дарувала...»	218
«Щось унадився занадто...»	219
«Я так казав: «О брате бідний...»	219
Косі твої	220
«Не журись, коханий друже...»	220
«Ти днем була... Як день, ясна і мила...»	221
«Боровся народ наш за волю і світ...»	221
«Ой світе, світе, — світе широкий...»	222
«Смійсь! Давно не чув я сміху...»	222
«В тумані дні мої минають...»	223

1908

Пісня	224
«Чарує ніч, п'янить, полоне...»	225
«Чорний ліс, мертвий ліс...»	225
«Я зараз сплю, і морем розлилась...»	225
«Привіт тобі, зелений саду...»	226
«Коли впаду, знесилений украй...»	226
«Так, він давно вже вмер з прокльоном на устах...»	227
«З-під темної хмари самотній, високий...»	227
«О зграї хмар на крилах легких...»	228

«Ось і сонце! Ніч розтала...»	228
«Зараз я покинув гори...»	228
«Летіли хмароньки ясні...»	229
«Там, в ясній сторонці...»	229
«І розкрив своє серце закоханий я...»	230
«Він не любе, він покине...»	230
«Нехай тобі минуле наше...»	231
«Тебе я більше не шукаю...»	231
«Іди собі, іди, не оглядайся, Іди...»	232
«І сонне знов життя пливе...»	233
«Віки цвинтар народний спить...»	233
«В сльозах твої небесні очі...»	233
«А може, я тебе шукаю...»	234
«Туди, де сонце погасає...»	234

1909

«Голосе серце, сльози лле...»	235
«Мовчить, дрмає літня ніч...»	235
«Повірили в мрії і сон золотий...»	236
«Над чим задумалась ти так...»	236
«Проснулось серце! То зомліє...»	237
«Теплом і ясністю душа моя повита...»	238
«Ти смутна — і я сумую...»	238
«Я радію, як мати дитині своїй...»	238
«Невже це ті дерева голі...»	239
«Потоптав її, билину...»	239
«Хай струни стануть крем'яними...»	240
«Немає сил ні вірити, ні йти...»	240
«Сад і квітне, і пахтить...»	240
«Прийди, схопи мене і вирви...»	241
«Пролинуть їх міщанські дні...»	242
«Минають дні солодким сном...»	242
«Раз прийшла Церера вранці...»	243
«Розкажи нам, розкажи нам», ...»	244
«Прокинувся я в волошках польових...»	245
«Він все ішов, ішов в негоду...»	246
«Пішла... Ні відгуку, ні погляду, ні слова...»	246
«Розквітла ти і всіх зачарувала...»	246
«Коли палаю я в огні думок...»	247
«Не любиш ти, знущаєшся, глузуєш...»	247
«Підбитий кулею зневір'я і розпуки...»	247
«О Україно-мати! Зглянься, заспокой...»	248
«В туманах тоне Божий світ...»	248
«Полубка моя і марніє, і в'яне...»	249
«О, як я вірити б хотів...»	249
«Тихо! Як тихо у лісі!.. ні звуку...»	249

«Ми божевільні. Із мертвого моря...»	250
«На вулиці між панською юрбою...»	250
«Іде він, згорблений хрестом...»	251
«По саду, по темнім гаю...»	252
«Круг мене голуби літали...»	253
«Замовкли струни і мовчать...»	254
«Годі, старці, на других нарікати...»	254
«Горів в його серці огонь золотий...»	255
«У саду зеленім...»	255
«Плач, моя кобзо, невтішно ридай...»	256

1910

«Зустрінемось, хвилину поговорим...»	257
«Не жаль, що знову чорний піт...»	257
«Циганку я спіткав...»	257
«І ви нарешті вилізли з печер...»	258
«Вчора ти спитала в мене...»	258
«Стою над кручею, жахаюсь і сміюсь...»	259
«Чорні голови дельфінів...»	259
«В сьайві ночі ллються хвилі...»	260
«В дитинстві тебе загубив...»	260
«Поле застигло у фарбах осінніх...»	260
«Всміхнешся ти — і лине море світла...»	261
«Не тужи над моєю труною...»	261
«Думаю про тебе. Бачу, моя мила...»	261
«В часи весни, коли птахи співають...»	262
«Полюбила, покохала...»	262
«Із струн моїх летить ридання...»	263
«Дня я мову не люблю...»	263
«Після дикої оргії-ночі...»	263
«Тобі хотілось сліз моїх...»	264
Б. Грінченкові	264
«Душа в росі тривожних сліз...»	265
«Щасливий той, хто в час весни...»	265
«Не любила, не любила...»	266
«Буря наблизилась... море шумить...»	266
«В країнах теплих, полудневих...»	266
«У містах блищать будинки...»	267
«Поховали багатого пана...»	268
«Коли подумаю, яка неправда в світі...»	268
«Із дна свого серця я ліру дістав...»	269
«Розлука навіки... Нічого... Дарма...»	269
«Молюсь, твою благословляю вроду...»	269
«Лежу, простертий, на землі...»	270
На двірцю	271
Троянда і ти	271

«Ніщо не радує. Ні небо, ні земля...»	271
«Я знаю вас, нащадки запорожців...»	272
«Стогнали ми безсилими рабами...»	273
«Та як весело співати...»	273
«Раз весною, раннім ранком...»	274
«Надія, як і ти! Сьогодні привітає...»	274
«Хотіти зняти зорі...»	275
«Прощай! Як мертве місто спить...»	275
«Краса, неказанна краса...»	276

1911

«Тебе нема... Цвіте весна... одна...»	277
«Де ти, друже, де ти, вірний...»	277
«Зневіривсь я. Пішов в безодню...»	277
«Минає все, і все мине...»	278
«Я умираю, душа вмирала...»	278
«О, він ще задзвонить, мій бідний дзвін...»	279
«Кинув я кобзу. Гри ви не варті...»	279
«Могила вирита. За мною тільки діло...»	280
«Лежить моє перо...»	280
«Не присягайся, не падай на коліна...»	281
«Я умираю, я умираю...»	281
«Лебідонько, що плаваєш в пустині...»	282
«Як падають влітку з троянд пелюстки...»	283
«Як довго ждали ми своєї волі слова...»	284
«Побачу? Погано?!»	284
«Сиджу, в столі перебираю...»	284
«Грають в морі між каміння...»	285
«Музо-голубонько! Людьми ображений...»	286
«Бризнуло сонце дощами вогняними, ...»	286
«В той час, коли від муки і безслав'я...»	286
«Не встигли ще зотліті трупи...»	287
«Не зустрінемось з тобою...»	287
«Коли зо мною ти — душа моя, як арфа...»	288
«І ви нарешті вилізли з печер...»	288
«Не винен ти, що пізно так родився...»	289
«Не вір мені, музо! Я друг твій повік...»	289

1912

«Умер кобзар, порвались струни...»	291
«Смієшся ти, як хвиля в морі...»	291
«Сміх і плач — два рідні брати...»	292
«Кобзу! Ліру...»	292
«Тебе сьогодні вже немає...»	293
«Любов, як сонце...»	294
«Там, на Альпах — орлах білокрилих...»	294
«Сестро, навколо злість гадюча...»	295

«Усміхалось сонце, і пташки співали...»	296
«Cogito ergo sum...»	296
«Ранений в груди смертельно...»	297
«Десь далеко, десь вгорі...»	297
«Мовчить, дримає літня ніч...»	298
«Співаю я! Любов моя...»	298
«Слухайте лірників, слухайте...»	299
«Спи, голубко, спи, ясна...»	300
«Серце, як клітка порожня...»	300

1913

«Сни розцвітають, сни одцвітають...»	302
«Хоч ридай над минулими невтішно...»	302
«Шаліє надія! Париж великий...»	303
Париж	303
«На струнах, на крилах місяця ночі рука...»	303
«Коли нема пророка на землі...»	304
«Весна, весна! І сонце золоте...»	304
«Туманом вкрились верхогір'я...»	305
«З напіввідкритого вікна...»	305
«Мій кінь злетів на кручі-гори...»	305
Над труною М. Коцюбинського	306
«Ні, не прощай. Ми зустрінемося з тобою...»	307
І. Франкові	307
«Тільки гаснуть, день почне...»	307
Розпач	308

1914

«Ти не признаєшся, а я знаю, хто ти...»	309
«Ходжу, блукаю по саду...»	309
«Цвіте весна, шумлять гаї...»	310
«Як я люблю тебе, небо Італії...»	310
«Ти не та, ти наче друга...»	311
«Я хотів тебе на гори...»	311
«Замовкніть всі: великий час прийшов...»	312
«З боліт, з гущавини, із ярів...»	312
«Чогось я жду, чого — і сам не знаю...»	312
«Без надій на волю...»	313
«Я гнів втопив, і кобза знов...»	314
«Всю темну ніч мого життя страшного...»	314
«Війна, війна! І знов криваві ріки...»	315
«Геть рахівницю! К бісу все...»	315
«Кожний погляд твій, зітхання...»	316
«Коли її ступали ніжки...»	316
«Сидить в тюрмі і прагнуть волі...»	317
«Сама прийшла, заговорила...»	317

1915

«Обірвалася нагло, як крик солов'я...»	318
«На кон твій погляд лине...»	318
«Ти всім була! Моїм прекрасним сонцем...»	318
«Ти ждеш мене, в сльозах зітхаєш...»	319
«О Вінчі, Вінчі, де ти? Встань...»	319
«В твоїх очах кривавий захід...»	320
«Уже замовкли солов'ї...»	320
«Я думаю, я марю про лілеї...»	321
«Ти знов прийшла, зійшла зорею...»	321
«Так, я впевнився! Я люблю...»	321
«О, дзвени голосніш, розвивайся повніш...»	322
«Хто щасливий бачив...»	323
«Нехай лежу я на землі...»	323
«Не співаю... в думці ти...»	323
«Як засне гаряче сонце...»	324
«І знов любов, і знов пісні...»	325
«Піду я в ліс! Впаду на землю...»	326
«Ніколи ранок не настане...»	326
«Як крила янголів, сніги, сніги...»	326
«Зацвіли зелені сосни...»	327
«Музо! Палітру і пензель мерщій...»	327
«Неначе ніч, небесна ніч...»	327
«О, де ви, де ви? Чи в землі...»	328
«Кажі, кажі чудесну казку...»	328
«Нема того, за ким сумує доля...»	329
«Поезій вам?! Хи-хи-хи...»	329
«Із пісень своїх, як з квітів...»	330
«Стояла в хмарах ти, а я літав над ними...»	330
«Нема тії, якій співаю...»	330
«Відкіль, відкіль тебе я знаю...»	331
«Сиджу... бандура на стіні...»	331
«Ми не зустрінемось до суду...»	332
«Плазую я по багнах всюди...»	332
«Поете! Лицарю краси...»	333
«Я умирав, а ви дивились...»	333
«...Мачуха до згину...»	334
Вночі	335
«Впустіть! Рятуйте! Горе! Горе!» ...»	336
«Срібна сутінь... і ліс...»	337
«Я хочу слів, потоків-слів...»	338
Перший сніг	338
«Розбита арфа, а струни стогнуть...»	338
«Єсть душі прекрасні, єсть душі святі...»	339
«Я цілий день про тебе думав...»	339
«Майові сни, майові мрії...»	339

1916

«Люблю тебе якоюсь дивною любов'ю...»	341
«Не брат я вам, брати мої...»	341
«О, як я змучився, о Боже, Боже...»	342
«Давно гармати змовкли...»	342
«О, як я плакав! Скільки сліз...»	343
«Слова розкидані, забуті...»	343
«Не зрадникам-братам, не крамарям...»	344
На бенкеті	344
«На крилах радості, на крилах мрій кохання...»	345
«В степу до срібного струмочка...»	345
«Болить моє серце... Мовчу я, терплю...»	346
«Хтось сон злякав, а світ світає...»	346
«Погас огонь в душі моїй...»	346
«Замовкла кобза золота...»	347
«Що з тобою, серце? Вмерло ти чи спиш...»	347
«Коли б лишився я в селі...»	348
«Красі твоїй молюсь...»	349
«Ти бідна лілея, побита вітрами...»	349
«Вас наче гріла кров моя...»	349
«І знов журба, нудьга безмірна...»	350
«Перша блискавка весняна...»	350
«Нехай старці ми і каліки...»	351
«Ідіть собі, я вас не знаю...»	351
«Погляньте ви: я сплів вінок...»	352
«Невесело! Недоля серце точе...»	352
«Ти тільки погляд спинила на мить...»	353
«Побіжیم з тобою, люба...»	354
«Я не зберіг пісень, що ти співала...»	354
«О, де ти, сестро милосердя...»	355
«Заграйте, струни! Заплачте кров'ю...»	355
«Гніздо? Чи небо і вітри...»	355
«Неси мене, пісне, далеко неси...»	356
«Де ти, кого ім'я не знаю...»	356
«Жду я тебе, не дждуся, і жду...»	356
«Коли б я очеретом був...»	357
«В білім ти — лілея біла...»	357
«Ти в бузовім — кущ бузовий...»	358
«Сьогодні ти вже в синьому, як хмарка...»	358
«Перший раз співаю ніжкам...»	358
«Лийтесь, сльози, доки здібні...»	359
«А грім реве, а дощ гуде...»	359
«На землю капає гаряча кров...»	360
«Ти землю всю квітками завітчала...»	360
«Скільки лавра розцвіло навесні...»	361
«Цвітуть акації, залиті білим цвітом...»	361
«Ти й не знала, що пісні...»	362

1917

«Остання пісня жалібна...»	363
«Не вернуться крилаті мрії...»	363
«На волі сокіл! В небі зник...»	364
«Люблю. Без пам'яті люблю...»	365
«Ваші брехні і знуцання...»	365
«Спочиньмо! На бік тарабан!...»	366
«Не раз душа моя до вас летіла...»	366
«Радійте, співайте пісні голосні...»	367
«Він все не вірив крику ран...»	367
«Хай хмара йде, хай грім гуркоче...»	368
«Пісне, ще одна година...»	369
«Я тобі зостанусь вірний...»	369
«Золоті листки злітають...»	369
«Ви сонця ждали так давно...»	370
«Прийми уклін, шляхетний друже...»	370
«Не пізнаю тебе, мій краю...»	371
«Ридайте, струни! Знову хмари...»	372
«Хай гасне вечір, ніч прийшла...»	372
«Так і ллються струмки...»	372
«Моя душа жила в бандурі...»	373
«Криваво-чорні хвилі йдуть...»	374
«Не вам судить мене, пігмеї...»	374
«Однаково! Не жити вдруге...»	375
«Серед примар і з гір в долині...»	375
«Хіба ви знаєте — хто ваша рідна мати...»	376
«Де ти, свято, свято згоди...»	377
«Вже рік старий в могилі темній...»	377
«Огнів, огнів! Бо сонце гасне...»	378
«Чого я плакав, сам не знаю...»	379
«Гей, гостри, народе, зброю...»	379
«Як крижаний баскет стою...»	380
«В час смеркання, в час вмирання...»	380
«Пісня — се туга кохання...»	381
«Назустріч сонцю золотому...»	382
«Накладали їй полуду...»	384
На вулиці	385
«З ланів життя в провалля смерті йти...»	385
«Мовчать уста, хоч серце б'ється...»	386
«Душно! Повітря!.. Вікно розчиніть...»	386
«Дим, огонь, ридання, крики...»	386
«На волі раб! Живи, твори...»	387
«Віють крила наді мною...»	387
«Не словами, не плачем...»	388
«Не вам вести його, коли він став на ноги...»	389
«Золоті прекрасні мрії...»	389

«Я пішов в шовкове поле...»	390
«В сю ніч ви камінь одвалили...»	390
«З моєю мрією ясною...»	391
«Який блискучий, дивний ранок...»	392
«Боже, що ранок і день посилаєш...»	392
«О, де ви, ті, що нам вінки сплітали...»	392
«На рівнинах Білорусі...»	393
«Знов душать нас, товариш, брат...»	393
«Дайте терпіння...»	394
«Щасливі ми! Сучасники мої...»	394
«Хто на варті, на сторожі...»	395
«Гей, вперед! Крізь ліс дубовий...»	395

1918

«Не боюсь я зимою тебе, не боюсь...»	397
«В проміннях сонця вранці, літом...»	397
«Ти прийдеш знов, моє сумління...»	398
«Жартуй, оточена юрбою...»	398
«До досвіта я встаю...»	399
«Нехай сліпими табунами...»	399
«Гей, Семени, Петьки, Грішки...»	400
«Сумую... безмежно... лелію... люблю...»	401
«Коли приходила весна в наш край...»	401
«Коли б я міг в сю мить співати...»	401
«Як осінній листок, моя бідна душа...»	402
«Весна прийшла, і повідь спала...»	402
«Влетіли в серденько моє...»	403
«Усе: моя душа, і кров, і мозок...»	403
«Радість життя в моїм серці співає...»	403
«Ліси тернові, яри і кручі...»	404
«До мене смуток знов прийшов...»	405
«Прийми мене, весно рожева...»	405
«Покинь, мій синочку, ридати...»	406
«Дух наш пречистий, дух наш народний...»	407
«Ти жила в моїй уяві...»	407
«Душа її — пустеля сіра...»	408
«Замовкло щебетання...»	408
«Очі моєї русалки...»	408
«Хоч в грудях повно почуття...»	409
«Над трупами в'ються круки...»	410
«Ті пісні, що я співаю...»	410
«Не дурно плакав я в пустелі...»	410
«Огонь, і сміх, і крики в хаті...»	411
«Ти заходиш сонцем... небо і земля...»	412
Д. Марковичу	412
«Сумно мені, сумно! І щодня сумніш...»	413

«Хай дня не видно з-за туману...»	414
«Мовчу! Рука моя дрижить...»	414

1919

М. Вороному	415
«Здавалося б, з одних негод...»	416
«Ми довго бились в обіймах чаду...»	416

ПОЗА ЗБІРКАМИ

1911—1928

Сучасна байка	419
«У крилатого орла...»	420
«Коли, бувало, навманья...»	420
Валентину Сад<овськом>у	421
«Ідуть знов новозеландці...»	421
«Знов чути про кабінет...»	422
Протофісові	423
«Про мир уже бають...»	423
«Скільки їх, куди женуть їх...»	424
«Гора завагітніла...»	425
Фортуна	426
Теми	426
Дунька	427
Романс	428
1918	430
«Вчора ждали сенегальців...»	431
З Новим Роком	432
«Горіла хата. Три брати...»	433
«Край! Хоч вибились із сили...»	433
Лист до волі	434
Емігрантське	435
Видавничі спостереження	435
«Не ліхтарик мудреця...»	435
«Та й з дорослими біда...»	435
«І нарешті — зирк! Сидить...»	436
«В пастку сам себе впіймав...»	436
«І уже я читачі...»	437
З нашого спорту	437
Наші в Москві	438
«Ах Ліго Націй, Ліго Націй...»	439
«Весна! Весна! І серце знову...»	439
«В своїй хаті своя правда і сила, і воля»	440
«Англійська делегація...»	440
«Русская школа» у Львові...»	441
«Оглянувшись як слід навколо...»	442
«Коли з Америки приїде...»	442

«Вітано мене...»	443
«Українці — анархісти...»	444
Літо	445
Зачароване коло	447
Ще лихо	447
Нова перемога	448
Журавлі	448
«Знов з есерами погано...»	449
«Кутепов зник! Кутепов зник!»...»	449
Лабіринт науки	450
Промова	450
«Не штука трактором чи плугом...»	451
«Ти не родивсь для фрака анітрохи...»	451
«Грицько, як інші хлопці наші...»	452
«Де ж ти в цей день святий, великий...»	452

З НЕОПУБЛІКОВАНОГО

1917—1918

«Стомився я і сів на пеня...»	455
«Дождались ми ясної ери...»	456
«О, де ви, де, мої есери...»	457
Старі часи	459
Смутні часи	459
«Ви чули? Ви чули?.. Зуави, зуави...»	461
Шлюб	461